

Kisebbségi monitor. Online és telefonos adatfelvétel az erdélyi magyarok körében

A **Kisebbségi Monitor** telefonos és online adatfelvételre a **Székelyföldi Közpolitikai Intézet** és a Bálványos Intézet átfogó közös vizsgálata keretén belül került sor. A vizsgálatnak három célja volt. Egyrészt, azt próbáltuk kideríteni, hogy az intézményekkel szembeni bizalomban, illetve a nem demokratikus döntési mechanizmusok támogatottságában történt-e elmozdulás a korábbi (COVID 19 járvány előtti) adatfelvételekhez képest. Másrészt, három témát jártunk részletesen körül, a román-magyar viszony megítélését, a román nyelvhez való viszonyt, illetve az oktatási rendszer megítélését. Harmadrészt, külön kutatási kérdésként szerepelt, hogy milyen eltérések tapasztalhatók az online és a telefonos adatfelvétel eredményei között.

Összefoglalónkban (1) röviden kitérünk az összehasonlító adatokra; (2) tárgyaljuk a román nyelvhez való viszonyulást, illetve (3) az oktatási rendszerrel kapcsolatos attitűdöket, végül (4) az online és a telefonos adatfelvétel különbségeire térünk ki. (A román-magyar viszonyhoz kapcsolódó néhány kérdést ez utóbbi kapcsán érintjük és nem tárgyaljuk külön).

A telefonos és az online adatfelvétel közül a telefonos tekinthető a teljes magyar népességre reprezentatívnak, így – leszámítva az utolsó a két adatfelvétel különbségeit tárgyaló kérdést – ezt ismertetjük az összefoglalóban. A korábbi (személyes lekérdezésen alapuló) vizsgálatok eredményeit is ezekkel vethetjük össze, illetve a háttérváltozók szerinti elemzések is erre vonatkoznak. A megoszlásokat ismertető grafikonok azonban tartalmazzák az online adatfelvétel eredményeit is.

1. Idősorok: intézményes bizalom és nem demokratikus döntéshozás

Az adatfelvétel során a nem demokratikus döntéshozási mechanizmusok támogatottságára és az intézményekkel szembeni bizalomra kérdeztünk rá és az eredményeket a COVID 19 járvány előtti adatokhoz viszonyítottuk.

A nem demokratikus döntéshozási mechanizmusok támogatottsága terén jelentős átrendeződés történt. Egyrészt a technokratikus vezetés támogatottsága („*olyan szakértők irányítsák az országot, akik nem kötődnek pártokhoz*”, „*a kormány helyett szakértők hozzák a döntéseket*”) növekedett, így jelenleg a magyarok mindegy negyötöde (80, illetve 77 százalék). Ezzel szemben

jelentős mértékben csökkent a DNA törvényhozásba való beleszólásának a támogatottsága („*az ügyészség és a DNA szólhasson bele abba, hogy a kormány és a parlament milyen törvényeket hoz*”): az 2019-es 61 százalékról 48 százalékra. Szintén jóval kevesebben (49 helyett 24 százalék) gondolja, hogy a parlament rovására növelni kellene az államelnök jogköreit.

Az intézmények közül jelentősen csökkent az Európai Unióba (56-ról 41 százalékra), a DNA-ban (45-ről 22 százalékra), az államelnökbe (41-ről 18 százalékra) és a SRI-be (33-ról 20 százalékra) vetett bizalom. A felsorolt intézmények közül az önkormányzatok örvendenek a legnagyobb, 61 százalékos bizalomnak, ami 2019-hez képest nem is változott jelentős mértékben.

2. Román nyelvhez való viszony

A román nyelvhez való viszonyt egy több kérdésből álló blokk segítségével térképeztük fel. Első kérdésünk a nyelvtudásra vonatkozott. E szerint a magyarok 22 százaléka beszél (saját megítélése szerint) tökéletesen vagy anyanyelvi szinten, 33 százaléka jól, de érezhető akcentussal románul. 29 százalék az esetek nagy többségében meg tudja értetni magát, míg 16 százalék nehézségekkel, vagy egyáltalán nem beszél. Miután korábban több adatfelvétel vizsgálta a kérdést, kijelenthető, hogy a magyarok (szubjektív) román nyelvtudása lassan, de folyamatosan csökken. A háttérváltozók tekintetében kiemelhető, hogy a Székelyföldön kívül a Partiumban, illetve a fiatalok és a nők és természetesen az alacsony státusúak között felülreprezentáltak, akik nem beszélnek jól románul.

A román nyelvtudás szükségességét illetően a magyar népességben belül gyakorlatilag konszenzus van. Ezt mutatja, hogy a válaszadók 69 százaléka szerint nagyon fontos és további 22 százaléka szerint fontos, hogy a gyermekek jól megtanuljanak románul és csupán 1-1 százalék azok aránya, akik szerint egyáltalán nem fontos, vagy nem fontos. Ugyanakkor a magyarok nincsenek tudatában annak, hogy valójában egyetértenek a román nyelvtudás fontosságát illetően. 34 százalékuk teljes mértékben és további 13 százalékuk inkább egyetért azzal a kijelentéssel, hogy „*sok magyar nem is akar megtanulni románul*” (ami persze mindig másokra és nem rájuk vonatkozik). A kijelentéssel csupán 18 százalék nem ért egyet egyáltalán, illetve további 7 inkább. A kérdésre adott válaszok arra utalnak, hogy a magyarok többsége interiorizált egy a románok körében széles körben elterjedt (ugyanakkor teljességgel hamis) sztereotípiát.

Az is nyilvánvaló, hogy a román nyelv jelentős frusztrációk tárgya sokak számára. 22 százalékuk szorong, ha románul kell beszélnie és csupán 53 százalék azok aránya, akikre ez egyáltalán nem jellemző. Úgy tűnik, hogy ezzel a szorongással szorosan összefügg, hogy sokan, mintegy 38 százalék szeretne akcentus nélkül beszélni románul, vagyis szeretné, hogy ne tűnjön fel román környezetben, hogy magyar és csupán 41 százalék azok aránya, akikre ez egyáltalán nem jellemző. Érdekes kiemelni, hogy a szorongás és ezzel összefüggésben az akcentus nélküli romántudás iránti vágy az átlagnál jóval nagyobb arányban jellemzi a Székelyföldön, többségi környezetben, falun élőkét és hasonlóképpen a nőket és a fiatalokat, illetve általában véve azokat, akik kevésbé tudnak románul. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők ugyan az átlagnál kisebb arányban szoronganak a román nyelv miatt, viszont nagyobb arányban vágnak arra, hogy akcentus nélkül beszéljenek.

A nyelvi attitűdökre vonatkozó következő kérdésünk az volt, hogy mennyire zavarja a kérdezetteket, ha valakit nyilvános helyzetben a médiában hibásan, vagy akcentussal hallanak románul beszélni. Ezt egy (0 és 10 közötti) skálán kellett értékelni a között, hogy az illetőt nem zavarja egyáltalán és a helyzetet másoknak is meg kellene érteniük, illetve, hogy nagyon szégyelli magát és felháborítónak tartja az esetet. A hibás beszéd esetében 51, az akcentus esetében 74 százalék választotta az első szélső értéket, vagy, hogy egyáltalán nem zavarja. A hiányos nyelvismeret vagy akcentus iránti intolerancia azonban így sem jelentéktelen és magasabb a szórványban, nagyvárosokban, az értelmiségiek között.

Szintén a román nyelvi ideológiák és a két nyelv közötti hierarchikus viszony erőteljes interiorizálását mutatja, hogy a magyarok többsége nem ért egyet azzal, hogy a jelentős arányban magyarul lakta településeken a román gyermekek számára kötelező magyar nyelvórákat kellene bevezetni. Érdekes kiemelni, hogy ennek a kijelentésnek a Székelyföldön sincs többsége, igazából csak a paritásos kisebbségi helyzetben (35-50 százalékban magyar) településen élők esetében támogatja egy szűk többség. Itt természetesen annak is jelentős szerepe van, hogy a nyelvi aszimmetriák problémája, nem, vagy csak nagyon vérszegényen tematizálódik a magyar nyilvánosságban is (nem, hogy a többségi társadalom irányába megfogalmazott követelésekben).

3. Az oktatási rendszerrel kapcsolatos attitűdök

A magyar népesség az oktatási rendszerrel, illetve az anyanyelvi oktatásban betöltött szerepével kapcsolatos attitűdjei nem, vagy csak részlegesen kongruensek az ezzel kapcsolatos elitdiskurzusokkal.

Az egyik ezzel kapcsolatos kérdésünk az oktatás minőségére vonatkozott, amit a romániai oktatás és a külön a magyar nyelvű oktatás kapcsán egyaránt értékeltünk a válaszadóinkkal. Lényeges, hogy a román oktatás minőségéről a magyar válaszadók véleménye lesújtó, míg a magyar nyelvű oktatást ennél lényegesen pozitívabban értékelik. Kijelenthető, hogy az ezzel kapcsolatos, a magyar nyelvű oktatás számára kedvező vélekedések, az egyik fő okát képezik annak, hogy az erdélyi magyarok anyanyelvükön iskoláztatják a gyermekeiket (főként, ha figyelembe vesszük a román nyelvvel kapcsolatos frusztrációkat, amelyek oktatási vetületeire az alábbiakban térünk ki).

Az oktatás minőségével kapcsolatban érdemes leszögezni, hogy ezek a percepciók valójában nincsenek összhangban az elit (elsősorban a politikai elit és kevésbé az oktatási szakértők) vélekedéseivel. Egy erre vonatkozó interjú vizsgálatunk szerint az oktatási szakértők meglehetősen bizonytalanok voltak a minőség összehasonlításában. A politikai elit esetében viszont mintha inkább egy olyan konszenzus látszott volna kialakulni, hogy a magyar oktatás minősége gyengébb. Magunk ezt a konszenzust (ami részben nem kerül kimondásra, helyenként viszont mint egyfajta „nagy erdélyi magyar tabu” tálalódik) a magyar oktatás szempontjából rettentően károsnak, szakmailag pedig nem kellőképpen megalapozottnak tartjuk.

- A politikai eliten belüli vélekedések tárgyi alapját elsősorban a magyar diákok érettségi eredményei adják, ahol az átmenési arányok 2012 óta valóban drasztikusan alacsonyabbak az országos átlaghoz viszonyítva. A különbséget azonban szinte kizárólag a román nyelv és irodalom vizsgaeredmények adják. Ezek nélkül a magyarul tanulók sikerességi arányai gyakorlatilag az országos átlaggal egyeznének meg. A politikai elit jelentős része pedig ahelyett, hogy tematizálná az érettségi procedúrában rejlő meglehetősen egyértelmű diszkriminációt (mármint, hogy a magyar intézményes környezetben tanuló és magyar anyanyelvű diákokat román egynyelvűek számára kidolgozott eszközökkel vizsgáztatják) a magyar oktatás alacsonyabb színvonalának a gondolatát teszi magáévá.

- A román érettségit egyébként a választókorú magyarok 67 százaléka érzi diszkriminatívnak és 28 százaléka tartja igazságosnak. Ez utóbbi arány nyilvánvalóan magasnak tekinthető, de egyáltalán nem meglepő, miután a kérdés gyakorlatilag nem tematizálódik.
- Végül a PISA és egyéb nemzetközi mérések sem igazolják vissza a magyar diákok gyengébb teljesítményét, hanem inkább az ellenkezőjéről tanúskodnak. A magyar diákok ezekben a mérésekben tendenciaszerűen jobban teljesítenek (ugyanakkor az alaposabb vizsgálathoz emelt esetszámhoz lenne szükség, aminek elérése szintén egy reális és fontos oktatáspolitikai célkitűzés lehetne).

A minőségre vonatkozó percepciók a magyar jelentőségét húzza alá a magyar oktatás fenntarthatóságában, hogy az utóbbi években felgyorsult „párhuzamosodás” megítélése nemhogy nem egyértelmű, hanem inkább negatív a magyar népesség körében:

- Ugyan kevesen tartják előnyösebbnek, ha magyar gyermekek románul tanulnak (3 százalék), de 51 százalék szerint az ideális megoldás a fele-fele arányban román és magyar oktatás és csupán 40 százalék szerint ideális ha a gyermekek magyar nyelven tanulnak. A „fele-fele” megoldás ráadásul a tömb-területeken, leginkább a Székelyföldön népszerű. Ez az eredmény úgy értelmezhető, hogy a válaszadók aggályosnak tartják a román nyelv oktatási kurrikulumon belüli térvesztését.
- Hasonló tendenciát mutat, hogy a válaszadók kétharmada szerint a jelenlegi rendszer nem alkalmas arra, hogy a gyerekek megtanuljanak románul, 40 százalék szerint elfogadható lehetne, hogy bizonyos tárgyakat románul tanuljanak és 27 százalék szerint az is elfogadható lenne, hogy felső tagozaton a tárgyak egy jelentős része román nyelven legyen.
- A párhuzamosodás intézményes aspektusa, vagyis a különálló magyar iskolák sem örvendenek többségi támogatottságnak. 57 százalék szerint kedvezőbb, ha vegyes iskolákba járnak a gyermekek. Ehhez azt kell hozzátenni, hogy 2012 és 2019 között a vegyes iskolákba járó diákok aránya 42 százalékról 35 százalékra csökkent, azaz a domináns trend intézményes értelemben is a párhuzamosodás volt.

Összességében elmondható tehát, hogy az erdélyi magyarok, elsősorban a román nyelvtudással kapcsolatos aggodalmaik okán, az utóbbi évtizedben megmutatkozó oktatási párhuzamosodást

nem (feltétlenül) helyeslik. Azzal minden bizonnyal egyfajta marginalizációs veszélyt társítanak. Az adatok alapján megkockáztatható értelmezés, hogy nem az elkülönülési igény miatt adják (egyébként növekvő arányban) a gyermekeiket anyanyelvi képzésre, hanem mert azt gondolják, hogy a magyar oktatás minősége jobb. Kockázatot jelent ugyanakkor a magyar oktatás fenntarthatósága szempontjából, hogy a román nyelvtanulás helyzetét nem látják rendezettnak. Ez részben nyilvánvalóan pedagógiai és oktatásszervezési kérdés. Másrészt azonban a nyelvvél kapcsolatos széles körű frusztrációkkal, tévképzetekkel és káros nyelvi ideológiákkal is kezdeni kell valamit.

4. A telefonos és online mérés különbségei

A telefonos és online adatfelvétel összehasonlítása egy érdekes módszertani kísérletnek ígérkezett, különösképpen, hogy a COVID 19 járvány kontextusában igencsak megszorodtak az online adatfelvételek.

Az összehasonlítás és első és legfontosabb tanulsága a jelentős elérés a kétféle módszer eredményei között. Ez alapján az online mérések semmi esetre sem tekinthetők reprezentatívnak az erdélyi magyar alapnépeségre. A mérés során kimondottan ügyeltünk arra, hogy „fölsleges” torzításokat ne vigyünk be a rendszerbe. Így nem voltak ebben a vizsgálatban médiapartnereink, nem népszerűsítettük a kérdőívet online csoportokban, hanem kizárólag célzott facebook hirdetésekkel keresztül próbáltuk a megfelelő kvótákat feltölteni. A kitöltők szelekciója azonban ezzel a módszerrel sem tehető szisztematikussá, bizonyos válaszadói kategóriák (leginkább az alacsony képzettségűek) pedig úgy tűnik, hogy egyszerűen nem hozhatók be ezzel a módszerrel.

Jelentős veszéllyel jár, ha a korábbi (face-to-face, vagy telefonos) eredményekkel hasonlítjuk az online mérést. Erre jó példa a román-magyar viszony megítélésének a kérdése, amiről korábban is napvilágot látott már online mérési eredmény, amely a mi eredményeinkkel szinte hajszálpontosan megegyező adatokat mutatott. A mi online adataink szerint a magyarok 57 százaléka érzi konfliktusosnak a magyar-román viszonyt és csupán 14 százalék lát együttműködést. Ez jelentős elmozdulás lenne a korábbi eredményekhez képest. Az eltérést azonban nem a tényleges percepcióbeli elmozdulások, hanem az online mérés torzítása okozza. Az online mérést minden bizonnyal nagyobb eséllyel töltik ki olyanok, akik a politikai

konfliktusokról szóló híreket is fogyasztják, ami azonban nem jelenti, hogy tényleges attitűdváltásra került volna sor.

Általánosságban kétféle különbség bontakozik ki az online és a telefonos mérés között:

- Egyrészt, az online válaszadók sok tekintetben „radikálisabbak”. Ez elsősorban abban mutatkozik meg, hogy úgy mond „magyarabb” választ adnak a legtöbb kérdés esetében.
- Másrészt, úgy tűnik, hogy az online közönség jobban visszatükrözi a domináns politikai diskurzusokat, vagy az alakuló véleményáramlatokat. Erre jó példa Klaus Iohannis államelnök megítélése, ami az online-ban jóval kedvezőtlenebb. Az online válaszadók minden bizonnyal nagyobb arányban találkoztak az elnök magyarelles kijelentéseivel, illetve az ezzel kapcsolatos kommentekkel. A telefonos mérés ezzel szemben olyanokat is elért, akikhez ezek a hírek és kommentek nem, vagy nem úgy jutottak el.

Végül feltehető a kérdés, hogy ilyen körülmények között egyáltalán mire használhatók az online vizsgálatok. A válasz, hogy semmiképpen sem a teljes népességre vonatkozó az alapszámok rögzítésére. Viszont – mint gyors és más módszereknél jóval olcsóbb technika – hasznos lehet, ha összefüggéseket és magyarázó modelleket akarunk feltárni. Vizsgálatunkban leginkább arra tudtuk felhasználni, hogy az USR magyar szavazóit és az EMSZ híveit jellemezni tudjuk. Ezek a csoportok a reprezentatív mintákban általában nem jelennek meg kellő esetszámmal, az online alapján viszont nagyon jól meg tudtuk ragadni az RMDSZ szavazókhöz, illetve a teljes (online) válaszadói körhöz viszonyított sajátosságait.